

Шабанов М. О. – аспірант кафедра політології, Інститут соціальних наук, Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова

УДК 324:572

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Дана стаття присвячена проблематиці антропологічного виміру розвитку сучасного виборчого процесу в Україні. У запропонованому контексті прийняті до уваги всі можливі родові особливості людини. Розглянуті основні причини диференціації учасників політичних виборів. А сам виборчий процес поданий як природне зіткнення їх інтересів.

Ключові слова: антропологічний вимір, виборчий процес, людина політична, політичний розвиток.

Данная статья посвящена проблематике антропологического измерения развития современного избирательного процесса в Украине. В предложенном контексте приняты во внимание все возможные родовые особенности человека. Рассмотрены основные причины дифференциации участников политических выборов. А сам избирательный процесс представлен как естественное столкновение их интересов.

Ключевые слова: антропологическое измерение, избирательный процесс, человек политический, политическое развитие.

This article is about the anthropological dimension development of the modern election process in Ukraine. In the context of the proposals all possible generic features of the person are taken into account. The main causes of differentiation of members of political elections are considered. And the election process is presented as a natural clash of their interests.

Key words: anthropological dimension, electoral process, political man, political development.

Актуальність наукової публікації. Виборчий процес є на нашу думку найбільш актуальним політичним процесом в політичному житті загалом. Це звичайно пов'язується зокрема на українському політичному просторі з розвитком демократії, зникненням монополії єдиної комуністичної партії на владу в суспільстві та потребою у ефективних механізмах її зміни. Сучасна Україна прийняла принципи політики демократичної держави, що в тому числі спирається на необхідність демократичним шляхом обирати представників влади. Однак до наших днів зберігається неоднозначне відношення саме до різноманітних виборчих технологій, багато в чому системних, використання яких не створює демократичні можливості, а навпаки знеособлює, деперсоніфікує кожного окремого індивіда – виборця. Більшість інновацій, що являються дієвими в політичному просторі розвинених країн Заходу, – в умовах України дають зовсім інші результати або взагалі не діють. На нашу думку, кожна історично сформована спільність людей, кожен етнос та кожна нація мають лише свій притаманний їй політико-антропологічний код розвитку, який дає змогу в тому числі удосконалювати виборчий процес в цілому, покращувати його механізми та технології. Передусім його складання є результатом використання антропологічного виміру розвитку політичних процесів. Також важливим є цивілізаційний вибір, що був здійснений у певний період політичного піднесення. Для Української держави це безсумнівно 1991 рік, тобто період здобуття незалежності. Сьогодні ж «політичний режим України можна визначити як напівдемократичний, електоральний режим з делегативною характеристикою і напівконкуретним типом електорального змагання» [1, с. 286] та як такий, що «поєднує елементи мажоритарної та пропорційної виборчих систем, тобто є змішаним за типом і неконсенсусним за змістом, а його невід'ємною характеристикою є авторитарний синдром» [1, с. 286]. Подібні характеристики треба враховувати, виокремлюючи менш системні прояви у напрямку впливу людського фактора. Тим більше, що посилення саме представництва по приналежності до певної політичної партії вводить дослідника в оману відносно можливості виділення окремого антропологічного виміру виборчого процесу. Більшість помилок в оцінці даного явища є результатом застосування досить поверхневого системного бачення.

Ступінь розробленості проблеми. Вивчення виборчого процесу у всіх іманентних йому аспектах

розвитку є досить поширеним. Зокрема, це стосується розвитку виборчого процесу в Україні. Традиційно більш досліджуваними аспектами є політико-правовий, політико-економічний та аспект управління. Політико-антропологічний напрям є достатньо специфічним, тому досліджується лише фрагментарно в межах різноманітних наукових розробок. У даному контексті досить цікавими є роботи вітчизняних вчених, що приділяють увагу окремим особливостям виборчого процесу на різноманітних рівнях організації. Щодо комплексного осягнення розвитку виборчого процесу у напрямку ефективного менеджменту політичної партії, що приймає участь у електоральних перегонках та впливу людського фактору, досить цікавими є роботи Віктора Мейтуса та Володимира Мейтуса. Неоднозначними є наукові доробки Варія М. Й., виділяється наукова робота Шульгіної А. А., яка звертається до проблеми електоральної участі та зокрема наголошує, що вільні вибори можливі в Україні лише тоді, коли в «суспільстві стане домінувати вільний громадянин (незаангажований електорат), а інші роз'яснення проблеми є лише частковими оскільки докорінно не змінюється ситуація у стосунках трикутника: влада – громадянське суспільство – електорат» [2, с. 284]. Антропологічний вимір є практично не досліджуваною проблематикою. Окремі аспекти розглядаються лише як частина дещо спорідненого політико-філософського та психологічного вимірів, на основі яких не можливо побудувати повного парадигмального бачення, не викресливши важливих елементів та понять, які використовуються політологією, політичною антропологією, етнополітологією та ін.

Об'єктом даного дослідження є розвиток сучасного виборчого процесу в межах політичної системи Української держави.

В свою чергу предметом даного дослідження є антропологічний вимір розвитку сучасного виборчого процесу в межах політичної системи Української держави.

Цілі: 1) з'ясування загальних особливостей сучасного стану виборчого процесу в Україні; 2) визначення особливостей антропологічного виміру сучасного виборчого процесу в Україні; 3) обґрунтування необхідності побудови моделей-зразків сучасних політиків - учасників виборчого процесу; 4) остаточне оформлення моделей людини політичної, що є найбільш застосованими у сучасному виборчому процесі;

Як вже зазначалося нами раніше, антропологічний вимір розвитку виборчого процесу має багато спільного з виміром психологічним але розглядає предмет та об'єкт у більш об'ємному ракурсі, а саме бере до уваги всі родові особливості людини як суб'єкта процесу політичних виборів, передусім це має відношення до свободи та зокрема свободи політичного вибору як елемента іманентного їй перш за все. В той самий час для сучасного українського виборця характерне елементарне самосприйняття власної відокремленості від розвитку виборчого процесу як такого. Показовим є виділення психологічного типу, що отримав назву «радянський українець». Він «несе в собі ознаки «радянської людини» та риси української ментальності» [3, с. 394], серед яких зокрема виділяється патерналізм при існуючому «тяжінні до розвитку ліберальних цінностей, завдяки високому рівню толерантності» [3, с. 394]. І це, безумовно, є показником неоднорідності, навіть патологічності у політичному розвитку в межах нашої держави. Антропологічний вимір, на нашу думку, базується також на виробленні дослідником певних комплексних моделей-форм людини політичної, маючи на увазі існуючі або бажані і потребуючі окремого аналізу узагальнюючі типи сучасних політиків, що балотуються. Вихідним положенням сучасної політичної антропології в цілому є положення, що людина – адепт свого культурного середовища. Тобто, не дивлячись на будь-які обставини, вона буде вести себе згідно певних об'єктивних культурних показників. Це необхідно знати та розуміти. Сучасна культура є масовою та глобалізованою, тобто в незалежності від місця проведення виборів є сподівання на універсальні показники, тому моніторинг самого процесу здійснюється представниками досить різних у культурному відношенні спільнот. Специфічність подібного приймається до уваги не в повному обсязі, беруться лише поверхневі показники, що дійсно не сприяє посиленню адекватності оцінки. Крім того, існують різні розуміння природи демократії та політичних виборів. Домінантним сьогодні виступає сприйняття демократії як продукування певних ринкових відносин. Принциповим є те, що «ринку розуміється як простір, в межах якого відбувається регламентований законом, конкуруючий та в ідеалі але лише в ідеалі, – еквівалентний обмін діяльністю між вільними виробниками» [4, с. 18] і тому «повноправним агентом ринкових відносин може бути лише автономний власник, носій партикулярного інтересу, наділений такими ж правами та обов'язками, що й його контрагенти» [4, с. 18]. Визнається роль економічного компоненту демократичних процесів. Ми визнаємо, що розвиток виборчого процесу неможливий без матеріальних збитків. Але питання стосується тих, хто їх несе і також побічних негативних явищ, що

при цьому мають місце. Зокрема, з огляду на те, що Україна пострадянська держава, де суспільство знаходиться у стані трансформації, можна говорити про факт наявності в нас демократії, якій притаманні ознаки віртуальності (відчувається неповнота існування). Процеси, які відбуваються у такій ситуації можуть також бути лише уявними. На нашу думку, це перш за все, стосується процесу виборчого. А в межах антропологічного виміру можливо підкреслити, що «діяти в умовах такої політики можуть люди, які володіють такими властивостями політичної ментальності як подвійні стандарти, уміння говорити одне робити інше, а думати – третє, здатність під видом захисту інтересів однієї сторони діяти в інтересах іншої, вміння серйозно обговорювати проблеми, що особисто сприймаються як порожні» [5, с. 155]. Фактично виборчий процес є легальним засобом вибору масою свого лідера чи загалом закріплення за тією чи іншою частиною національної політичної еліти владних повноважень на певний визначений строк. Так, волевиявлення виборця в цілому визначається його внутрішньою моделлю навколишнього середовища та власним положенням в ній [6]. Внутрішню модель сучасного українського виборця можна характеризувати як таку, що має показники хаотичної: не визначені основні пріоритети у політичній сфері, не має стійких ціннісних орієнтирів, хронологічні рамки повноважень певним чином створюють перепони, по-перше, для реалізації тих чи інших рішень в межах держави, а по друге, – для побудови адекватного відношення до владної еліти. Умови суспільства на стадії трансформації не сприяють цьому, створюючи особливий тип людини політичної при владі та втягуючи суспільство та політикум в Україні у стан колапсу. Знов таки, це відбувається в межах відтворення на українському ґрунті неорадянської моделі політичної системи та потужного тиску радянського минулого, що відбулося як на державних інститутах так і на відношенні політичної культури та особистісній поведінці і еліти, і громадян [7]. Виборчий процес це передусім зіткнення інтересів: політика – простих виборців та політика – олігархічних кланів. Особливістю неформальних центрів влади, зокрема олігархічних кланів, є те, що спілкуються вони з широкими масами населення часто через посередництво професійних політиків. Налагодити спілкування з конкретним політиком вдається тільки певним чином мотивуючи його. Це, звичайно, створює можливість для виключення з переліку інтересів ті, що мають відношення до широких верств населення. Весь комплекс подібних інтенцій поєднується та створює своєрідну систему. Створення її відмінняє будь-яке волевиявлення, незважаючи на закріплення його конституційно. На це є цілий ряд об'єктивних та суб'єктивних причин. По-перше, кожна система існує згідно певним іманентним лише їй правилам, законам та закономірностям. В той самий час вона спрямована на свій власний захист. На нашу думку, політична система не є виключенням. Виборчий процес сприяє відновленню системи. Але зберігаються основні риси попереднього взірця. Цілий ряд професійних та непрофесійних політиків в Україні беруть участь у виборчому процесі за для збереження організації державної влади, що мала місце раніше, тієї організації, де вони займали певне місце або бажають зайняти. Певним чином мова йде про корпоративні або кланові інтереси. Якщо ми маємо на увазі суто українські реалії, то тут в структуруванні подібних інтересів виключну роль має приналежність до громади певного міста чи регіону як активно діючого політичного центру. А це передусім стосується та входить у проблематику антропологічного виміру розвитку політичних процесів. По-друге, політико-антропологічний вимір розвитку виборчого процесу загалом включає в переважній більшості неформальну, неофіційну сторону. І для насильницького закріплення її правил діє так званий адміністративний ресурс. Адміністративний ресурс – прояв потреби представників системи утриматися при владі, використовуючи знов таки можливості цієї влади. Найбільш системним проявом адміністративного ресурсу є тиск на волевиявлення громадян. Влада намагається створити певний рівень ідентифікації з собою у кожного окремого громадянина, демонструє альтернативу між покаранням та певною винагородою. Це звичайно багато в чому базується на неусвідомлюваній ірраціональній повазі до влади. Намагаючись зрозуміти даний феномен, на нашу думку, можливо відмітити його політико-антропологічні витоки, а саме той факт, що в період існування потестарних суспільств влада фактично була символічною та персоніфікованою. Крім того, у додержавних суспільствах існувала пряма демократія. Позитивною рисою був той факт, що вибирати доводилося тільки між найбільш достойними представниками «політичного олімпу», з якими, крім того, існували певні неформальні зв'язки. Негативна риса сьогодні: представник так званої політичної еліти не має подібних зв'язків, лише намагається імітувати єдність з виборцем. Головна імітація стосується передусім апелювання до родової природи і дуже часто вона є прямою, тобто політик нагадує виборцю, що вони – на приклад, представники єдиного етносу, належать до єдиної культури, релігії; розмовляють на спільній мові і, як наслідок, - представляють єдине ціле. Це призводить до ще більшої формалізації, а згодом до загострення відносин між кандидатом та

потенційними виборцями. Єдина причина: більшість проблем, що загострюються подібним шляхом – згодом не вирішуються, тому що існують лише для виправдання існування певних політиків. Менталітет українців своїми особливостями сталості, сумирності, поміркованого індивідуалізму, прагнення до свободи надає простір для маніпуляції, використовуючи національні стереотипи, що склалися у період додержавного стану, етногенезу, інші доленосні в цивілізаційному плані періоди, тобто «національний стереотип є сталим соціально-психологічним утворенням в якому відображена уява про фізичні, інтелектуальні, моральні, емоційні й вольові якості, що є характерними для представників окремо своєї нації та інших етнічних спільнот, а також зафіксовані стійкі форми поведінки і взаємодії» [8, с. 165]. Тому саме в антропологічному вимірі ми спираємось на ментальність і національний стереотип як такий. Так, приєднання ментальності до факторів, що визначають електоральні сподівання спирається на той факт, що за особливостями прояву ментально-психічного зокрема можна говорити про характер вірувань та потягів нації [8]. Це обумовлює певну своєрідність сприйняття і відображається на виборчій ідеології у сучасному виборчому процесі: тобто з певними змінами виникають та діють зовсім нові форми ідеології. Вироблення сучасних виборчих ідеологем та міфологем потребує синтезу різноманітних елементів, досить активно використовуються, на наш погляд, тотальна «економізація», тобто передвиборчі програмні положення стають майже ідентичними одне одному через використання іманентних рішень з пріоритетного розвитку лише спектру економічних (господарських) проблем. Особливістю розвитку виборчого процесу в Україні є латентна міфологізація політичного простору і звичайно кандидатів. Чим вищий рівень влади, тим більший рівень використання тих чи інших міфологем в антропологічному вимірі. Складання певної передвиборчої та виборчої міфології є антропологічним проявом. Більш того, антропологічний вимір починається передусім з вивчення даного явища через високий рівень персоналізації сподівань кожного окремого виборця у кожній окремій політичній силі, а найімовірніше, – у конкретній людині – політику. Частіше всього у розвинених демократіях ми зітхаємось з типологічними моделями, що складаються електоратом і підтримуються (використовуються) кандидатами. На противагу цієї практики, на нашу думку, в Україні ситуація складається навпаки, тобто влада провокує електорат на прийняття тих чи інших взірців кандидатів на виборах. Політико-психологічний дискурс надає для них структуруючу основу. Детально необхідно розглянути три найбільш застосовані, на наш погляд, типологічні моделі, а саме: модель «герой», модель «господарник» (або «підприємець») та модель «бюрократ». Волевиявлення народу є сьогодні частиною передвиборчої міфології на українському політичному просторі, де власне існує характерний пантеон богів та героїв. Віра в постать героя, що приходить до влади та змінює критичне положення на краще, властивий українському виборцю на метарівні розвитку, тому політики намагаються виробляти та підкріплювати дане явище. Зокрема Варій М. Й. підкреслює: «Міф часто перетворює політика на народного героя, диво творця, всемогутнього керівника. З часом він перестає сприйматися як звичайна людина» [8, с. 308]. Автор вважає, що головне це домогтися, щоб кандидат злився з міфом. Міф – це «бар'єр на шляху нападок на нього» [8, с. 308]. Він додає: «Людина творить себе у міфі, ритуалі» [8, с. 309], у результаті продукується те, що можна вважати приналежним до виключно людського прояву [8]. Будь-які революційні події у суспільстві цьому сприяють. На нашу думку, сьогодні герої сучасного українського політичного простору формально претендують на роль провідника політичної або титульної нації. Інші варіанти є досить не стійкими, аморфними, тобто не дають чіткого уявлення, не мають власної моделі – показника, що склалася. Хоча можливі змішані варіанти але з певною перевагою того або іншого початку. Отож, в цілому кандидати такого складу є представниками кадрових партій але претендують вони на масовий успіх. Це, власне, є характерним для сучасних українських політичних реалій постреволюційності. Особливістю складання такої моделі чи її остаточного оформлення є участь у виборах певного політика-реформатора або політика-революціонера та, знов таки, певний рівень успіху, що перевищує 3-5 відсотковий бар'єр. З огляду на стан політикума в Україні для представника даної моделі вагоме значення має строк приналежності до певної політичної сили.

Для господарника пріоритетною є економічна сфера. Соціальні потреби населення залишаються поза межами уваги політика, який відноситься до даної моделі. Дуже чіткий поділ існує між різними сферами соціального буття, породжений чіткими пріоритетами: відкритими або прихованими. «Господарник» – представник корпоративних або кланових інтересів. Більшість сучасних політиків позиціонують себе під час виборів у цьому напрямку або у різноманітних його варіаціях (так званий «розумний господарник» [8]). Чіткість інтересів цієї моделі парадоксально виключає політичне. Тобто, будуючи політичну кар'єру та використовуючи виключно властиві

професійним політикам методи передвиборчої боротьби, представник даної моделі змістовну ставку у власній програмі і діях робить на вирішення загалом неполітичних проблем. Крім того, вона на нашу думку, також є не цільною і більш того синтетичною, тому що об'єднує в собі політика-управлінця радянської доби та підприємця-менеджера сучасності. Синтетичність зумовлена, по-перше, неможливістю сконцентруватися в умовах українського політичного простору суто на одній певній справі, – політичній чи економічній; по-друге, загальною недовірою українського виборця до реалізації суто політичних програмних положень, що, на наш погляд, є результатом діяльності, з одного боку, політиків радянської формації та пізнішої, міжпартійної та міжособистої боротьби під час Помаранчевої революції. Для представника даної моделі приналежність до певної політичної сили має значення тільки з огляду на економічну спроможність останньої.

«Бюрократ» найбільш неоднозначна у оформленні політичним аналітиком модель. Справа в тому, що традиційно це може стосуватися діючого чиновника, який має певний визначений статус та офіційно на деякий час відокремлений від політичного життя але в цілому визначає певний курс не держави, а що характерно для вітчизняної дійсності, – конкретної політичної сили, яка або є опозиційною або провладною. Динаміка приналежності до неї визначається саме цим фактом. Політик, що відноситься до цієї моделі людини політичної, вирізняється також стійкими зв'язками зі структурою, яка реалізовує адміністративний ресурс. Зрозуміти сутність моделі «бюрократ» можливо визначивши її динамічну основу, яку формують в більшості партійні активісти різних рівнів, задіяні під час виборів. А в даному випадку мова йде передусім про українську молодь, яка загалом – це сприятливе середовище для викристалізації майбутніх бюрократів-політиків, для яких політична діяльність чітко пов'язується з намаганням мати приналежність до політичних процесів у якості людини-влади, «робити реальну політику». Цей факт поєднання власного сприйняття політичних процесів, а особливо виборчого, з своєрідним надбанням колективної пам'яті всього народу за радянський період, де активність в політиці чітко мала перспективи, пасивність – ототожнювалась з різноманітними соціальними пороками, зводиться до розуміння того, якщо молода людина і сприйняла деякі основи політичної боротьби у аналізі перспектив на майбутнє, вона буде шукати допомоги у свого найближчого оточення, з яким її пов'язують передусім родові, кровні зв'язки. В будь-якому разі такі зв'язки або приводять до клановості, династичності, просто – кумівства, яке на вітчизняному політичному просторі дуже вигідним шляхом визначає спорідненість між представниками різноманітних впливових політичних груп. Україна не є традиційним суспільством у класичному розумінні політичної антропології але династичність у різних сферах життєдіяльності домінує і з цим варто рахуватись. Масовий характер має те, що різноманітні родові зв'язки формують метафізичний рівень існування людини політичної, коли вона тільки вступає у реальну політику. В свою чергу пасивність в розвитку виборчого процесу в Україні призводить, на наш погляд, к формуванню певного людського баласту – більшості, яка свідомо, підсвідомо чи в результаті об'єктивних причин, не приймає активної участі у тих чи інших подіях передвиборчої боротьби. Це так званий електорат: фактично дегуманізовані одиниці офіційної та неофіційної статистики голосування. Але загалом для кандидатів на виборах електорат є персоніфікованим і, знов таки, пасивність створює ці особливості персоніфікації. Ряд факторів впливають на цей процес: 1) існує сприйняття електорату як середньої людини, «людини натовпу»: вона лише прагне певного рівня економічної спроможності в умовах суспільства споживачів, вона прагне видовищ і передусім їй необхідна безпека. Тобто, ніяких політичних ідей середній виборець відстоювати не повинен або у крайньому випадку – не буде, якщо поставити на важелі ступінь його безпеки і абстрактну для нього політичну ідею. Тоді власна безпека – в край важлива, тому що людина відчуває її на біологічному рівні, а ідея наприклад реального рівного представництва громадян у парламенті або місцевих радах без врахування багатьох матеріальних чинників – ні, бо конкретна людина не стикається з цим у своєму житті, відчуває результати але об'єктивно відсторонена. Надалі формується певний інформаційний простір, де ЗМІ створюють лише далекий видовищний образ політика-кандидата та самих виборів. Брати участь не потрібно, треба лише сприймати все що відбувається зі сторони. Для активних дій існують інші, не обов'язково професійні політики, тому політичні вибори стають протиборством не тільки політичної, а й економічної, фінансової, культурної аристократії. Ключовим для проявлення себе у політиці є приналежність до неї. У цьому проявляється глибинний, потестарний, примітивний страх та в окремих випадках – повага, високий ступінь несвідомого поклоніння пересічного виборця перед елітою. В цьому випадку не грають визначальну роль різноманітні опитування, тому що проблеми, які вони зачіпають є достатньо поверхневими в оцінці людини як багаторівневого суб'єкта політичного розвитку. Середньостатистичний український

виборець ніколи відкрито не виступатиме проти того або іншого кандидата, абсолютна більшість яких має істотний прямий або опосередкований вплив на конкретні державні структури та неформальні центри влади в українському суспільстві. В даному ракурсі не впливає на відкриту позицію навіть той факт, - належить кандидат до правлячої чи опозиційної політичної сили; 2) в Україні в сучасних умовах пасивність поза корпоративними інтересами позбавляє громадян реальної можливості вплинути на реалізацію власних прав; на відміну від пасивності представників різноманітних впливових суспільних груп, які проявляють передвиборчу активність в більшості, – та загалом кожен виконує у виборчому процесі відведену для нього чітку роль; 3) одна людина, що має один голос на виборах, створює раз у визначений хронологічний термін фактично ситуацію стихійності. Дану стихійність намагаються владнати за допомогою спеціальних законодавчих ініціатив, різноманітних неформальних установок, що несуть привітний характер. Крім того, апріорно-установчий характер діяльності влади у просуванні власних кандидатів діє на всі рівні адміністративної вертикалі, невілюючи будь-яке вільне та свідоме волевиявлення з питань формування законодавчої влади, персони кожного окремого співробітника як частини цілого. Знов таки як і у першому випадку – активності - участі під час виборчого процесу, визначальну роль має позиція, яку займає українська молодь, а саме її більшість. Головатий М.Ф. вважає, що за радянський період сформувався своєрідний асоціальний тип молоді людини, що зокрема характеризується відсутністю ціннісної структури особистості [9]. Цілком природно, що для певної частини молоді, яка вступає в ринкові відносини орієнтація на рівень забезпечення та споживання стає нормою. Особливою рисою в даному випадку є те, що у неї з'являється «нігілістичне ставлення до суспільств прогресуючих у своєму демократичному розвитку»[9, с. 115], тобто, на нашу думку, вступ такої людини у активну діяльність під час доленосного процесу політичних виборів не створює передумов покращення загального спектру методів та технологій боротьби.

Висновки:

1. Розвиток виборчого процесу в сучасній Україні можливо характеризувати як нецілісний та не маючий певного визначеного напрямку. Це в свою чергу визначається перехідним періодом в розвитку політичних процесів в цілому та своєрідністю хаотичного впливу так званого людського фактору в межах українського політикума.

2. Антропологічний вимір сучасного виборчого процесу в Україні починається з визнання всієї сукупності факторів впливу, що є іманентними родовій природі людини політичної, а саме: духовного, психологічного, культурного та, певним чином, – біологічного;

3. Важливий крок антропологічного виміру – побудова моделей-зразків людини політичної, що є результатом більш комплексного процесу диференціації учасників виборчого процесу в Україні. Зокрема точкою відліку на загальному рівні диференціації можливо вважати політиків-кандидатів різних рівнів та, в цілому, неоднорідний щодо власної спроможності обирати, – електорат, який існує в більшості відокремлено від політично активної української еліти;

4. Найбільш застосованими, на нашу думку, є три моделі: модель «герой», модель «бюрократ», та модель «господарник», кожна з яких є передусім можливістю метазв'язку між кандидатом та потенційним виборцем, тобто існує апріорна визначеність щодо певних зразків власного позиціонування політиком-кандидатом та їх сприйняттям. Український виборець частіше приймає лише ті моделі, що йому пропонують «зверху», тобто частіше влада визначає сутність тієї або іншої передвиборчої моделі політика-кандидата. У даному випадку це є результатом загалом національного менталітету, що встановлює певний рівень природної відокремленості більшості населення від участі у політичному житті, абсентеїзму, крім того, також є виразом складного перехідного періоду у суспільстві, що продукує вже сплановану штучну відокремленість. Отже, умовою успіху у політичних виборах на всіх рівнях є завершена, тобто повністю структурована і оформлена модель людини політичної, що займає собою певний політичний простір, влаштовується в складній ієрархії політичних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасіна Л. М. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія / М. І. Панов, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. За заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна — Х. : Право, 2008. — 320 с.

2. Шульгіна А. А. Політичні вибори як чинник електоральної участі / А. А. Шульгіна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К., 2008. — Вип. 38. 2008 — 344 с.

3. Редькіна Г. Психологічний тип «радянський українець» та його еволюція в пострадянському

© Яковлев Д. В.

просторі / Г. Редькіна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім І. Ф. Кураса НАН України. — Вип. 36. — 2007.

4. Баталов Э. Я. Свобода, демократия, человек / Э. Я. Баталов // Политическое – «слишком человеческое». — М. : Эдиториал УРСС. , 2000 — С. 47-50

5. Катаев С. Л. Сучасне українське суспільство: Навч. посібник. / С. Л. Катаев. — К. : Центр навчальної літератури , 2006. — 200 с.

6. Мейтус В. В. Политическая партия: менеджмент избирательной кампании / В. В. Мейтус, В. Ю. Мейтус. — К. : Ника-Центр , 2005. — 120 с.

7. Романюк А. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа. — Львів : ЦПД — «Астролябія», 2005. — 366 с.

8. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології: Навчально-методичний посібник / Мирон Йосипович Варій. — К. : Ельга, Ніка-Центр 2003 400с

9. Головатий М. Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій / Микола Федорович Головатий. — К. : МАУП , 2006. — 2-ге вид. переробл. і допов. — 304 с.

Яковлев Д. В. – доктор політичних наук, професор кафедри соціальних теорій, декан факультету правової політології та соціології НУ ОЮА

УДК 323.2:141.132

ПОЛІТИЧНА РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

Статтю присвячено політичній раціональності перехідного суспільства, особливостям її формування. Обґрунтовується необхідність дослідження політичної раціональності з використанням сучасних правових, політологічних, соціологічних та економічних теорій та підходів.

Ключові слова: раціональність, політична раціоналізація, посткомунізм, демократія.

Статья посвящена политической рациональности переходного общества, особенностям ее формирования. Обосновывается необходимость исследования политической рациональности с использованием современных правовых, политологических, социологических и экономических теорий и подходов.

Ключевые слова: рациональность, политическая рационализация, посткоммунизм, демократия.

This article is dedicated to political rationality of transitional society, peculiarities of its formaton. The necessity of exploration of political rationality, using modern law, politological, sociological and economic theories and approaches, is founded.

Keywords: rationality, political rationalization, post-communism, democracy.

Політичні зміни декількох останніх десятиліть, пов'язані із демократизацією політичної системи та спробами провести модернізацію країни, засвідчили необхідність доповнення лінійної моделі політичного процесу, яка включала „соціалізм радянського зразка” як вихідний пункт переходу та „демократію” як пункт прибуття. Як і в умовах „пізнього” радянського режиму досягнення мети політичного розвитку (тоді – комунізму) проектується як послідовний, цілеспрямований рух. Проте, сьогодні пояснення складностей, а часто і провалів у процесі демократичного переходу не може зводитись до побажань „підвищити рівень...” (політичної культури, освіти, правосвідомості etc.), небажання здійснити „надзусилля” з боку певних сил (окремих громадян, суспільних груп, посадовців, еліти в цілому).

Найбільш розповсюдженим для посткомуністичних країн, і Україна тут не є виключенням, виявляється варіант, коли відмова від марксистської логіки (в іншому випадку – ленінської) призводить до її заміни на логіку класичного лібералізму. Це відбувається без зміни „просвітницької” настанови: боротьба з традиційним укладом громадського та політичного життя, віра в те, що існує лише один тип раціональності, прихильність до логіки певного конкретного проекту суспільства (Ф. Гаек).

Найбільш ефективний політичний механізм рішення проблем – функціонуюча демократія, яка